

Barn och unga ska fritt och säkert kunna leva och utvecklas

Ett myndighetsgemensamt inriktningsdokument

RÅDET FÖR BARNSÄKERHET

Förord

Sverige har en lång tradition av framgångsrikt systematiskt, förebyggande barnsäkerhetsarbete. Internationellt sett kan Sverige också uppvisa låga siffror när det gäller olyckor som leder till personskador bland barn. Ett bra statistiskt resultat innebär dock inte att man kan slå sig till ro med det systematiska säkerhetsarbetet. Det är viktigt att komma ihåg att när det gäller den statistiska förbättringstakten av antalet olyckor och skador bland barn ligger Sverige inte i topp.

Från år 2005 har Räddningsverket, på regeringens uppdrag, samordningsansvaret för barnsäkerhetsfrågorna. Som ett verktyg för att lösa samordningsuppdraget har rådet för barnsäkerhet inrättats. Detta inriktningsdokument har utarbetats av de myndigheter/förbund som ingår i rådet för barnsäkerhet.

Vi i rådet för barnsäkerhet är övertygade om att ett myndighetssamverkande och tvärsektoriellt förhållningssätt garanterar ett effektivt utnyttjande av resurser i barnsäkerhetsarbetet. Detta förhållningssätt tydliggör vikten av mångfald bland perspektiven i arbetet och låter olika myndigheter bidra till arbetet utifrån respektive utgångspunkter och uppdrag. På så sätt sammanfogas komplexiteten i ett myndighetsgemensamt förebyggande arbete samtidigt som vi tillsammans får en unik möjlighet att på ett slagkraftigt sätt förbättra det förebyggande arbetet.

Med FN:s konvention om barnets rättigheter som grund vill vi med detta inriktningsdokument skapa en myndighetsgemensam plattform för ett fortsatt tvärsektoriellt barnsäkerhetsarbete. Med de förutsättningar som formulerats i detta dokument börjar arbetet med att ta fram en myndighetsgemensam nationell plan för det svenska barnsäkerhetsarbetet. Planen, som ska innehålla konkreta åtgärdsbeskrivningar, ska vara färdig under 2008.

Inriktningsdokumentet vänder sig primärt till de samverkande aktörerna, det vill säga de myndigheter/förbund som ingår i rådet för barnsäkerhet.

Det långsiktiga arbetet med att förverkliga den vision rådet för barnsäkerhet antagit – *Barn och unga ska fritt och säkert kunna leva och utvecklas* – har inletts.

Karlstad oktober 2007

Göran Gunnarsson
Ordförande i rådet för barnsäkerhet

Göran Gunnarsson

Innehåll

1. Inledning	5
1.1 Övergripande skadebild	5
1.2 Säkerhet och utveckling	8
1.3 Internationella kopplingar inom området	9
1.4 Svensk barnpolitik	10
1.5 Bakgrund och uppdrag	11
1.6 Rådet för barnsäkerhet	12
1.7 Vision	12
2. Prioriteringar	13
2.1 Prioriteringsgrunder	13
2.2 Exempel på områden som kan prioriteras	14
2.2.1 Boendemiljön	15
2.2.2 Fritidsmiljön	15
2.2.3 Idrottsmiljön	16
2.2.4 Skolmiljön och arbetsmiljön	17
2.2.5 Trafikmiljön	18
2.2.6 Ej miljöspecifika problemområden	19
3. Strategi för det fortsatta arbetet	22
3.1 Samverkan med andra aktörer	23
Sammanfattning	25
English summary	26

1. Inledning

Skador är den vanligaste dödsorsaken bland barn och ungdomar i Sverige från och med 1-årsåldern och den övervägande delen är en följd av olyckor. Som ett led i att ytterligare förbättra och effektivisera barnsäkerhetsarbetet gav regeringen år 2005 Räddningsverket ansvaret för att samordna arbetet för barns och ungas säkerhet, när det gäller att motverka olycksfall som leder till personskador. För att möjliggöra en sådan samordning bildades ett råd för barnsäkerhet. Rådet beslutade hösten 2006 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att ta fram detta inriktningsdokument för ett myndighetsgemensamt barnsäkerhetsarbete.

Inriktningsdokumentet beskriver grundförutsättningarna inför det kommande arbetet med att ta fram en gemensam *nationell plan* för barnsäkerhetsarbetet i Sverige. Syftet med inriktningsdokumentet är att skapa en gemensam plattform genom vilken en samsyn för det fortsatta arbetet kan nås. Förhoppningsvis innebär detta i förlängningen att det utifrån de givna grunderna för prioriteringar, ska kunna identifieras de problemområden som kan hanteras genom myndighetssamverkan. Åtgärderna ska sedan beskrivas i den kommande nationella planen och därefter utföras. Tanken är att detta ska göras med stöd av vissa gemensamma bärande grundförutsättningar såsom FN:s konvention om barnets rättigheter, vision och metodval. Primära målgrupper för detta inriktningsdokument är uppdragsgivaren (regeringen) och de samverkande myndigheterna/förbundet. Som grund till detta inriktningsdokument ligger ett omfattande underlagsmaterial som tagits fram under arbetets gång. Detta underlag presenteras separat i ett bilagedokument (SRV Dnr 125-9210-2007) där det är möjligt att söka fördjupning.

Med uttrycken *barn* eller *barn och unga* avses, i enlighet med Barnkonventionen, i detta arbete de personer som ännu inte fyllt 18 år.

Inriktningsdokumentet ska i framtiden revideras vid behov, men minst med ett 4-årsintervall.

Detta inriktningsdokument är ett resultat av en myndighetsgemensam arbetsinsats och är utarbetat av följande 14 myndigheter/förbund som samtliga ingår i rådet för barnsäkerhet:

<i>Arbetsmiljöverket</i>	<i>Folkhälsoinstitutet</i>	<i>SLU Movium</i>
<i>Banverket</i>	<i>Konsumentverket</i>	<i>Socialstyrelsen</i>
<i>Barnombudsmannen</i>	<i>Rikspolisstyrelsen</i>	<i>Sveriges Kommuner och Landsting</i>
<i>Boverket</i>	<i>Räddningsverket</i>	<i>Vägverket</i>
<i>Elsäkerhetsverket</i>	<i>Skolverket</i>	

1.1 Övergripande skadebild

På ett övergripande plan kan konstateras att den allmänna trenden för barns och ungdomars skador till följd av olycksfall i Sverige är svagt nedåtgående. Dödsfall till följd av olyckor bland barn och unga har minskat med drygt 80 procent sedan 1950-talet. I figur 1a visas antal dödsfall till följd av olyckor bland barn och unga under tiden 1987 till 2004. Som framgår av diagrammet har antalet dödsfall minskat under den studerade perioden. Minskningstakten har dock avtagit de senaste åren och det finns tecken på att

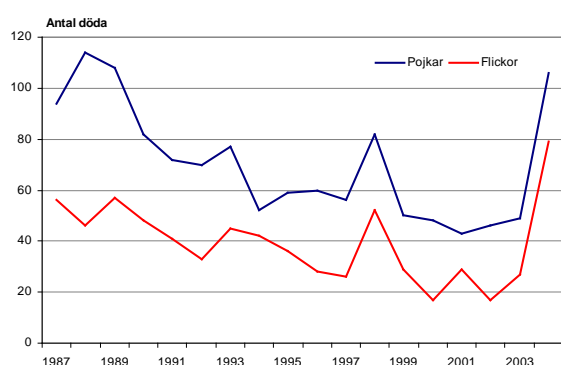
utvecklingen till och med kan ha vänt och ersatts av en liten ökning. Det är dock för tidigt att säkert dra en sådan slutsats. I figur 1a syns två händelser som tydligt avviker från det ”normala”; den så kallade diskoteksbranden i Göteborg 1998 och tsunamin i Sydostasien 2004. Under åren 2001 till 2003 omkom mellan 60 och 80 barn och unga i åldersgruppen 0 till och med 17 år varje år till följd av olyckor.

Årligen vårdas cirka 18 000 barn och ungdomar i åldrarna 0 till och med 17 år inskrivna på sjukhus till följd av olycksfall. Den allmänna trenden är svagt nedåtgående för både pojkar och flickor. Ett viktigt undantag är dock de riktigt små barnen, barn yngre än 1 år, där antalet vårdade istället ökar. Ett annat undantag återfinns bland transportolyckorna där antalet vårdade barn ökat det senaste decenniet¹.

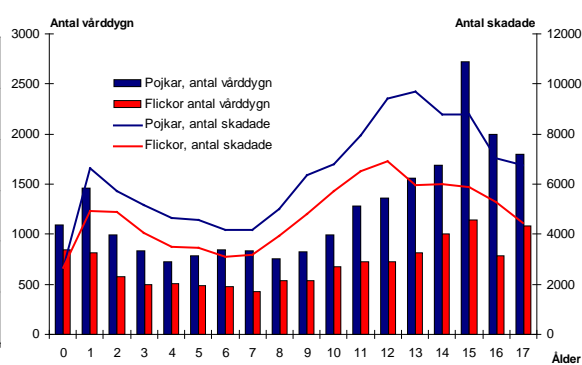
Varje år söker nästan 200 000 barn och ungdomar i åldrarna 0 till och med 17 år akut läkarvård vid sjukhus eller jourcentral efter olycksfall. Siffror för primärvården saknas. I Sverige fanns år 2006 totalt drygt 1,9 miljoner barn under 18 år.

För en mer uttömmande statistisk nulägesbeskrivning av skador och olyckor bland barn och unga hänvisas till bilagedokumentet (SRV Dnr 125-9210-2007).

I figur 1b visas antal skadade efter ålder och kön. Med skadad menas här att skadan varit så allvarlig att personen uppsökt akutsjukvården. Diagrammet visar också antal vårddygn efter kön och ålder. Antal skadade och antal vårddygn följer varandra ganska väl. Det syns en tydlig topp för de allra minsta barnen och sedan en skadetopp i 12 till 13 årsåldern. De minsta barnen skadar sig ofta i bostaden och framför allt i fallolyckor, (till exempel fall i trappor), eller genom kontakt med heta ämnen och vätskor. De senare skadorna är särskilt allvarliga och leder ofta till långa vårdtider. Staplarna som redovisar vårddygn har sin andra topp i 15 till 16 årsåldern. Förskjutningen förklaras av att många barn i dessa åldrar skadas i trafiken (till exempel vid mopedåkning) och skador som uppstår i trafiken är generellt sett allvarligare än skador som uppstår på andra platser.

Figur 1 a

Figur 1 b

Figur 1a visar antal dödsfall till följd av olyckor bland barn och unga under perioden 1987-2004.

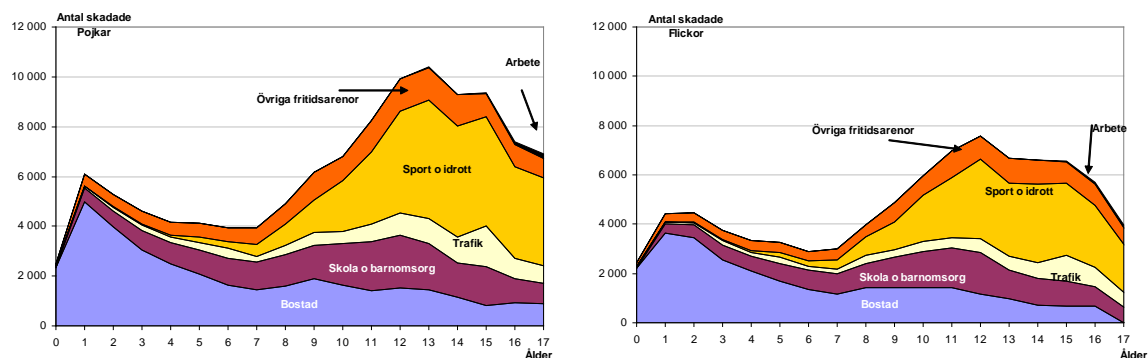
Figur 1b visar årligt medelvärde för antal skadade och förantlett antal vårddygn per åldersgrupp under 2003-2005.

Källa: Dödsorsaksregistret, Patientregistret och EHLASS, Socialstyrelsen, EpC.

1) Transportolyckor omfattar förutom vägtrafikolyckor även olyckor som skett med till exempel spårtrafik, båtar, jordbruksredskap, skidliftar etc.

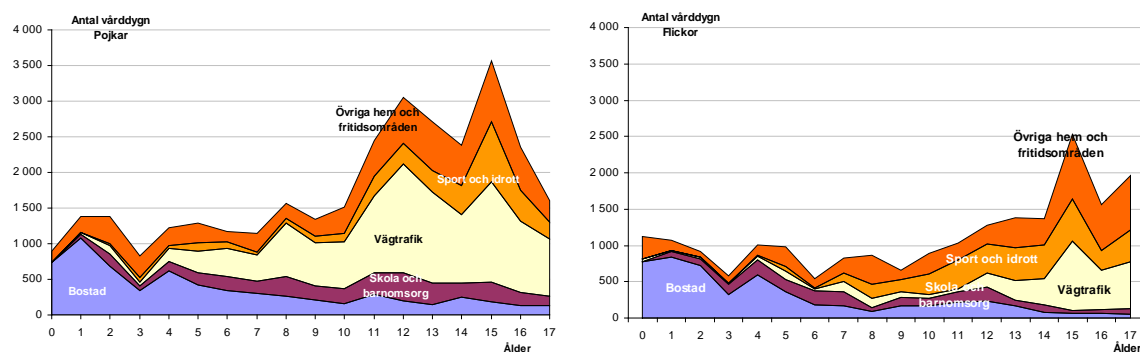
I följande figurer, 2a och 2b, visas antal skadade pojkar och flickor efter ålder och miljöer. Diagrammen illustrerar hur barns rörelsemönster förändras med ökande ålder. För de minsta barnen dominerar bostaden både som vistelse- och skadeplats för att senare ersättas av barnomsorg och skola. Vid 9 till 10 års ålder börjar skador under sport- och idrottsutövande dominera. Antalet skador i trafiken är inte så många i jämförelse med antalet skador inom andra miljöer men som redan påpekats är de ofta allvarligare.

Antal skadade pojkar och flickor 0 till och med 17 år, efter ålder och miljö.

Källa: EHLASS 2003-2005, Socialstyrelsen, EpC.

I figurerna 3a och 3b visas antal vårddygn för pojkar och flickor efter ålder och miljöer. Samma mönster som i figurerna 2a och 2b syns tydligt. Här syns också att trafikskador ger allvarligare skador (fler vårddygn) än andra miljöer och att pojkar skadar sig mer allvarligt än flickor. Detta kan bli föremål för framtida analys.

Figur 3a och 3b. Antal vårddygn som föranletts av skador till följd av olyckor, pojkar och flickor, 0 till och med 17 år. Uppdelat efter ålder och miljö. Källa: EHLASS 2003-2005, Socialstyrelsen, EpC.

Sammanfattande skadebild

- Barn, 0 till och med 3 år, skadar sig vanligtvis i hemmet. Vanliga olycksorsaker är fall (exempelvis från möbler ner i golvet eller mot annan möbel), klämskador (ofta i dörrar), förgiftningar, insektsbett och brännskador. Den olyckstyp som leder till flest dödsfall är drunkning.
- Barn, 4 till och med 6 år, skadar sig också framförallt i hemmet men även i barnomsorgen sker en stor del av olyckorna. Skadorna uppstår vanligen genom fall (till exempel från lekredskap), klämningar och sammanstötningar med andra barn. Den vanligaste dödsorsaken är drunkning.

- Barn, 7 till och med 12 år, skadar sig företrädesvis i hemmet, skolan och på olika sport och idrottsplatser. Vanliga olycksorsaker är fall och kollisioner. Den vanligaste dödsorsaken är trafikolyckor.
- Tonåringar, 13 till och med 17 år, skadar sig mestadels på sport- och idrottsplatser samt i trafiken i cykel- och mopedolyckor. Vanliga olycksorsaker är fall och kollisioner. Bland flickor förekommer ofta ridolyckor. Den vanligaste dödsorsaken är trafikskador.

1.2 Säkerhet och utveckling

Att barn kan få *lindriga* skador i samband med lek eller testande av sin förmåga kan ses som en nödvändig del i utvecklingen då barnen på så sätt lär sig att göra rimliga bedömningar av förutsägbara risker. När barnen sedan träder in i mer vuxna och självständiga stadier kommer de att utsättas för risker som samhället, föräldrar, anhöriga eller vuxna i andra roller, inte kan skydda dem mot. En outvecklad förmåga att göra rimliga riskbedömningar kan då utgöra en stor fara. Det är således allvarliga skador och dödsfall som primärt måste bekämpas från alla nivåer, i andra fall måste nyttan vägas mot utvecklingsperspektivet. När det gäller oförutsedda risker åligger det vuxensamhället att om möjligt åtgärda sådana risker som uppenbarat sig efter olyckor och tillbud.

Barnkonventionens artikel 6 beskriver en av de fyra grundläggande principerna i konventionen som övriga artiklar ska tolkas utifrån. Där stadgas att ”Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling”. Begreppet utveckling kan i detta sammanhang sägas ha direkt bäring på såväl utbildnings- som hälsopolitiken. FN-kommittén för barnets rättigheter har i sitt arbete lagt stor vikt vid barns tidiga utveckling, inklusive rätten till lek.²

I Barnsäkerhetsdelegationens slutbetänkande SOU 2003:127 *Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling* står att säkerhet och utveckling är varandras förutsättningar och den insikten utmärkte också det svenska barnsäkerhetsarbetet som bedrevs under 1980- och 90-talet. I slutbetänkandet framhålls att det ofta är bristande säkerhet och otrygghet som begränsar barns och ungas rörelsefrihet och möjlighet till lek. Således är en utvecklande miljö en säker och trygg miljö som ger möjlighet till lek och rörelsefrihet.

I regeringens skrivelse 2005/06:206 *Ett Sverige för barn – redogörelse för regeringens barnpolitik*, togs det fasta på Barnsäkerhetsdelegationens resonemang. Säkerhetsarbete garanterar inte att miljön är stimulerande eller utvecklande. Därför ansåg regeringen det angeläget att Movium, som har det samordnande ansvaret för kunskapsutveckling och kunskapsspridning om barns utemiljöer och Räddningsverket med sitt samordningsansvar för barnsäkerhet, samverkar i frågor som rör säkra och utvecklande utemiljöer. Regeringen har dock under detta arbetes gång återkallat skrivelsen³. Rådet för barnsäkerhet har underhand erfarit att den nya redogörelsen för barnpolitiken som ska vara klar i januari 2008 inte kommer att innehålla några större principiella skillnader i förhållande till tidigare skrivelse.

2) Regeringskansliet UD info (2003) *Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm.

3) Regeringens skrivelse 2006/07:12 *Återkallelse av skrivelse 2005/06:206 Ett Sverige för barn – redogörelse för regeringens barnpolitik*.

Rådet för barnsäkerhet anser att säkerhet och utveckling är varandras förutsättningar. En både stimulerande och säker miljö för barn och unga att växa upp i skapas i balans mellan skadepreventiva och utvecklingsfrämjande åtgärder. Rådet anser också att särskild uppmärksamhet ska ägnas åt flickors och pojkers olikheter vad avser olycks- och skadebilder.

1.3 Internationella kopplingar inom området

FN:s konvention om barnets rättigheter är den konvention som flest länder är anslutna till och som världens alla länder, utom USA och Somalia, har ratificerat. För Sveriges del skedde det 1990, vilket innebär att vi har förbundit oss att leva upp till den. Ett åtagande som följer av detta är att regeringen vart femte år ska rapportera till FN:s kommitté för barnets rättigheter om vad som gjorts för att förverkliga konventionen. Sveriges fjärde rapport till kommittén lämnades under hösten 2007.

Varje år dör miljoner barn över hela världen av orsaker som varit möjliga att förebygga. En stor del av dessa dödsfall sker till följd av skador. World Health Organization (WHO) har beräknat att omkring 875 000 barn under 18 år dog av skador år 2002 (skador till följd av våld inräknat). Senare studier genomförda av the United Nations Children's Fund (UNICEF) indikerar att antalet kan vara avsevärt mycket högre. Det bör även poängteras att för varje barn som dör till följd av skada finns det, statistiskt sett, tusentals som skadas men som överlever med varierande grad av men som följd.⁴

I det av FN:s generalförsamling antagna dokumentet *A world fit for children*⁵ knyts det tydligt an till både Barnkonventionen och skador bland barn. Dokumentet slår fast att det åligger alla regeringar att stötta de åtgärder som beskrivs i den handlingsplan som ingår i dokumentet. Detta ska ske på global och nationell nivå, men även regionalt ska åtgärder stödjas. Särskilt framhålls åtgärder och program av tvärsektoriellt och myndighetsövergripande slag.

I dokumentet, *Child and adolescent injury prevention: a global call to action* (WHO 2005) uppmanar WHO och UNICEF till prioritering av skadeförebyggande arbete för barn och unga. De förespråkar bland annat att skadeförebyggande arbete för barn och unga ska integreras i nationellt och lokalt utformade riktlinjer, strategier och lagstiftningar.

I WHO Region Europas underlagsdokument EUR/RC53/11 *The health of children and adolescents in the WHO's European region* identifieras barns olyckor som en prioriterad fråga bland medlemsstaterna. WHO:s rapport *The European Health Report 2005 – Public Health Action for healthier children and populations* pekar ut skador som ett särskilt problemområde bland unga människor och förespråkar evidensbaserade metoder i arbetet med att förbättra situationen på ett effektivt sätt.

Ministerkonferensen i Budapest 2004, som anordnades av WHO-Europa, hade temat *The future for our children*. Det viktigaste framsteget vid konferensen var att länderna åtog sig att utarbeta nationella handlingsplaner för barns miljö och hälsa (Children's Environmental Health Action Plans, CEHAP). Handlingsplanerna skulle vara tämligen breda i sin ansats och omfatta till exempel olycksfall och arbetsmiljö. Socialstyrelsen har varit ansvarig för att ta fram den svenska handlingsplanen som presenterades under vå-

---

4) WHO (2005) Child and adolescent injury prevention: a global call to action. Genève: WHO.

5) United Nations General Assembly (2002). A/RES/S-27/2. A world fit for children.

ren 2007. Detta inriktningsdokument och den kommande nationella planen kan ses som en fördjupning av avsnittet om skador och olyckor i den svenska CEHAP från 2007.

I resolution EUR/RC55/R9⁶ uppmanar WHO:s regionala kommitté medlemsstaterna att bland annat ge hög prioritet åt skadeförebyggande arbete, att ta fram nationella planer, att utveckla statistiken kring skadors omfattning och orsaker, att implementera evidensbaserade metoder, att etablera effektiva identifierings- och analysmekanismer och att dela erfarenheter av god praxis mellan och inom länder och sektorer. Resolutionen riktar sig inte specifikt mot barn och unga, men dessa grupper är givetvis en del av befolkningen i sin helhet.

European Child Safety Alliance (ECSA) är ett program inom European Association for Injury Prevention and Safety Promotion (EuroSafe). Eurosafe har två huvudsakliga europeiska partners; Europeiska kommissionen och WHO. Inom ECSA finns ett EU-finansierat projekt som kallas Child Safety Action Plan (CSAP). Partners i projektet är WHO-Europa, UNICEF, European Public Health Association och arton länder, däribland Sverige. Ett syfte med projektet är att stödja medlemsländerna i arbetet med att ta fram nationella handlingsplaner för barnsäkerhet. Detta görs bland annat genom publikationen *Child Safety Good Practice Guide* (2006)⁷ som framförallt pekar på nödvändigheten av att använda evidensbaserade metoder i arbetet (se även kapitel 3).

Barn hotas av olika risker i olika länder, men strategier för att minska riskerna för att barn ska skadas har många likheter. Vid en internationell jämförelse är vi gynnande i Sverige och vi kan i flera sammanhang anse oss vara ett föregångsland när det gäller barnsäkerhet, men vi får inte glömma att vi också kan lära av andra.

1.4 Svensk barnpolitik

Målet för den svenska barnpolitiken är att barn och unga ska respekteras, ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande. Politikområdet är sektorsövergripande och omfattar insatser för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige. Uppgiften är att initiera, driva på och samordna processer med målsättningen att konventionen, dess anda och intentioner, ska genomsyra alla delar av regeringens politik och alla samhällsverksamheter som rör barn och unga.

Syftet med barnpolitiken och barnkonventionsarbetet är att det ska finnas ett barnperspektiv i alla de beslut och andra åtgärder som rör barn. Insatserna inom politikområdet är dels av övergripande, strategisk natur, såsom metodutveckling, insamlande av kunskap och informationsspridning om barnkonventionen, dels av mer konkret natur med syfte att tillförsäkra barn och unga sina rättigheter enligt konventionen.⁸

En nationell strategi har antagits av riksdagen för att genomföra FN:s konvention om barnets rättigheter. Strategin riktar sig till de aktörer som är centrala för genomförandet av konventionen. Dessa är i första hand de offentliga organen – regering, riksdag, förvaltningsmyndigheter, kommuner och landsting.

Även om flertalet beslut som rör barn och unga fattas på den lokala nivån, berör också många statliga beslut barns och ungas situation och levnadsvillkor. Vissa av konventionens grundläggande principer ska varje statlig myndighet alltid ta hänsyn till:

---

6) WHO (2005). EUR/RC55/R9. Prevention of injuries in the WHO European Region.

7) MacKay M, Vincenten J, Brussoni M, Towner L. Child Safety Good Practice Guide: Good investments in unintentional child injury prevention and safety promotion. Amsterdam: European Child Safety Alliance, Eurosafe; 2006.

8) Rskr 2003/04:227 Utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter.

- Artikel 2 slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
- Artikel 3 anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Begreppet ”barnets bästa” är konventionens grundpelare. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall.
- Artikel 6 ger varje barn rätt att överleva, leva och utvecklas. Principen om barnets rätt till liv och utveckling, handlar om att skapa en miljö för barnet som ger största möjligheter till överlevnad och utveckling. Detta förutsätter att olika aktörer samarbetar.
- Artikel 12 handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör barnet. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

De fyra artiklarna relaterar till varandra och tillsammans formar de en attityd till barn; ”konventionens barnsyn”. Konventionen ska ses som en helhet, där samtliga artiklar är viktiga och bidrar till denna helhet. Artikel 6, barnets rätt till liv och utveckling, ska till exempel vara vägledande vid tolkningen och förverkligandet av konventionens övriga artiklar. Den knyter an till artikel 3, principen om barnets bästa. I alla beslut som rör barn ska frågan ställas om beslutet gynnar eller hindrar barnets utveckling. Denna rätt inbegriper alla aspekter av barnets utveckling - fysisk, psykisk, andlig, moralisk, social - som ska tillgodoses på ett sådant sätt att barnet utvecklar sina förutsättningar för ett självständigt liv i ett fritt samhälle.⁹

I bilagedokumentet (SRV Dnr 125-9210-2007) beskrivs hur de samverkande myndigheterna/förbundet implementerat barnkonventionen i sina respektive verksamheter.

1.5 Bakgrund och uppdrag

Regeringen gav i november 2003 Räddningsverket i uppdrag att undersöka under vilka former ett samordningsansvar för barns säkerhetsarbetet kunde inordnas i verksamheten. I delredovisningen¹⁰ av uppdraget identifierade Räddningsverket följande fyra övergripande uppgifter i ett samordnande huvudmannaskap:

- 1 Samordning
- 2 Följa upp och analysera skadeutveckling och säkerhetsarbete inom området
- 3 Driva på utvecklingen
- 4 Stödja regionala och lokala aktörer

Från den 1 januari 2005 har Räddningsverket huvudmannaskapet för samordningen av barns säkerhetsfrågorna.

Av förordning (2005:890) med instruktion för Statens räddningsverk har följande skrivning direkt betydelse för detta arbete:

4 § 5 p: Utöver vad som följer av 1-3 §§ skall Räddningsverket särskilt samordna arbetet för barns och ungas säkerhet, när det gäller att motverka olycksfall som leder till personskador.

9) Barnets bästa – från vision till verklighet. Barnombudsmannen; 2001.

10) Räddningsverket (2004-06-14). Regeringsuppdrag: Barns rätt till säkra och utvecklande miljöer. Räddningsverkets diarienummer: 019-7443-2003.

21 §: För samordningen av arbetet för barns och ungas säkerhet när det gäller att motverka olycksfall som leder till personskador, skall ett råd för barnsäkerhet vara knutet till Räddningsverket. Rådet för barnsäkerhet består av generaldirektören som ordförande, chefen för den enhet som berörs samt högst femton andra ledamöter från myndigheter och organisationer som är verksamma inom områden som är av betydelse för barns och ungas säkerhet. [...]

Mot bakgrund av lydelsen i ovanstående paragrafer omfattar detta dokument inte skador till följd av övergrepp av annan person eller avsiktligt självdestruktiv handling. I nuläget avgränsas arbetet till att endast omfatta frågor som berör fler av de sektorsmyndigheter som ingår i rådet för barnsäkerhet, såvida de inte avser luckor i ansvarsfördelningen som ju möjligen kan beröra enbart en sektorsmyndighet.

1.6 Rådet för barnsäkerhet

Rådet för barnsäkerhet utgör en plattform för information, idéutbyte och olika initiativ. Dessutom är rådet ett forum där en gemensam inriktning för barnsäkerhetsarbetet kan skapas och arbetet följas upp.

Vid rådets första möte under hösten 2006 presenterade Räddningsverket ett förslag på hur det konkreta arbetet skulle kunna läggas upp. Förslaget, som antogs av rådet, var att tillsätta en arbetsgrupp med representanter från de samverkande myndigheterna/förbundet. Arbetsgruppen fick, i enlighet med förslaget, i uppgift att ta fram detta inriktningsdokument.

De myndigheter/förbund som ingår i rådet för barnsäkerhet och i arbetsgruppen förhåller sig på delvis olika sätt i barnsäkerhetsarbetet. Vissa arbetar till stor del med konkreta åtgärder eller med tillsyn som direkt syftar till ökad säkerhet för barn och unga. Andra har en mer indirekt koppling till frågorna. Deltagandet i detta gemensamma arbete har dock skett på lika villkor oavsett vilket förhållande aktörerna har till barnsäkerhetsarbete. Helheten, summan av de olika perspektiven, har här varit det viktiga.

1.7 Vision

Rådet för barnsäkerhet har antagit följande vision: *Barn och unga ska fritt och säkert kunna leva och utvecklas.* Den knyter an till de i Barnkonventionen centrala begreppen *överlevnad* och *utveckling* och rådets tidigare ställningstagande att *säkerhet* och *utveckling* är varandras förutsättningar. Med denna vision tas vissa grundförutsättningar för givet, till exempel *rätten* som ju redan existerar, att fritt och säkert kunna leva och utvecklas. Här syftas alltså på ett framtida tillstånd där rätten också till fullo är omsatt i praktik. Begreppet *fritt* ska förstås som barns och ungas tillgång till miljöer som är säkra och utvecklande. Farliga miljöer som inte är avsedda för obehöriga (barn eller vuxna) ska i möjligaste mån inte vara åtkomliga, lockande eller utgöra naturliga samlingsplatser för lek eller annan form av vistelse eller umgänge.

2. Prioriteringar

Den kommande nationella planen ska innehålla förslag till åtgärder för att främja barnsäkerheten. Detta inriktningsdokument har i avsnitt 2.2 identifierat ett antal exempel på olika prioriterade områden för åtgärder, som i någon grad kräver myndighetssamverkan eller som visar på ansvarsluckor.

2.1 Prioriteringsgrunder

Förutsättningarna för prioriteringsförfarandet är i nämnd ordning följande fem grunder:

1. Olycks- och skadebilden

Rådet för barnsäkerhet utgår från den statistiska olycks- och skadebilden och inte såsom den uppfattas eller framställs av andra, till exempel media, när det avgörs vad som bör prioriteras. Därför är också tillhandahållandet och utvecklandet av tillförlitlig statistik mycket viktigt och har en tydlig preventiv koppling.

2. Allvarlighetsgraden

Det är inte enbart mängden förekomster av vissa typer av skador eller olyckor som är viktiga att beakta. Även den övergripande allvarlighetsgraden är en betydelsefull parameter. Således kan det till exempel vara mer angeläget att söka finna förbättringsmöjligheter för förebyggande av skadetyper A (eller olyckstyper), som har lägre frekvens, men generellt sett en svårare allvarlighetsgrad än skadetyper B.

3. Påverkansmöjligheter

Rådet för barnsäkerhet inser att vissa skeenden eller företeelser med bäring på skador och olyckor är mycket svåra att påverka, även om de utifrån andra prioriteringsgrunder kan ses som stora problem. Graden av påverkansmöjlighet är således en faktor att beakta vid prioriteringen. I första hand bör sådana åtgärder som ger goda påverkansmöjligheter prioriteras. Denna allmänna grund för prioritering får dock inte hindra att långsiktiga åtgärder, eller företeelser som kan vara svåra att påverka, kan beaktas om nyttan är tillräckligt stor.

4. Oklara ansvarsförhållanden eller avsaknad av ansvar

En av de största fördelarna med en myndighetsgemensam utgångspunkt är möjligheten att identifiera oklara ansvarsförhållanden och avsaknad av ansvar, för förhållanden som direkt eller indirekt påverkar förekomsten av olyckor och skador. Om en åtgärd innebär att ett frågetecken kring ansvarsförhållande för en specifik fråga reds ut är det en grund för prioritering eftersom tydliga ansvarsområden gynnar arbetet med barns och ungas säkerhet.

5. Myndighetssamverkan

Rådet för barnsäkerhet och den kommande nationella planen ger en unik plattform och möjlighet till myndighetssamverkan och det är i den tvärsektoriella och samverkande andan som detta dokument tillkommit. Motverkande åtgärder för de allra flesta problemområden inom det olycks- och skadeförebyggande arbetet gynnas av ett myndighetsgemensamt angreppssätt. Trafikmiljön sammanlänkar till exempel boende och skolmiljön

vid exempelvis hämtning och lämning av skolbarn. Graden av förbättringspotential genom myndighetssamverkan kan dock variera. Således är myndighetssamverkan inte bara en prioriteringsgrund i sig, utan i detta sammanhang även en förutsättning för arbetet i stort.

2.2 Exempel på områden som kan prioriteras

Vad som anses vara prioriterade områden måste analyseras regelbundet, följas upp och utvärderas. Detta kan göras i samband med årlig revidering av den myndighetsgemensamma nationella planen. Som utgångspunkt har valts att redan i detta dokument identifiera exempel på olika områden som rådet för barnsäkerhet anser bör prioriteras i arbetet med den nationella planen. Problemområdena har inte rangordnats. I arbetet med den nationella planen kan mycket väl ytterligare prioriterade problemområden komma att identifieras. För en detaljerad beskrivning av de samverkande aktörernas identifierade problemområden och åtgärder hänvisas till bilagedokumentet (SRV Dnr: 125-9210-2007).

2.2.1 Boendemiljön

Boendemiljön avser i detta sammanhang platser i och omkring bostaden (som till exempel trädgård, garageuppfart eller gemensamma utrymmen mellan hus i ett område med flerfamiljsbostäder). I boendemiljön sker flertalet av de olyckor bland barn och unga som leder till personskador. Det är därför särskilt viktigt att arbeta med olika typer av åtgärder inom boendemiljön.

Särskilda barnsäkerhetsregler för utformning av bostäder infördes i Sverige 1973, efter det att de flesta så kallade miljonprogramsområden redan byggts. Reglerna ser idag, i stort sett, likadana ut som när de introducerades i bygglagstiftningen. Att de inte förändrats nämnvärt tyder på att man på 70-talet lyckades väl med att identifiera de största riskerna för de allra minsta barnen.

Idag behövs en förnyelse av byggreglerna. En mer utvecklad skadestatistik ger oss möjlighet att identifiera och bekräfta ytterligare olycksrisker. Ett exempel är klämskador i dörrar. Antalet klämskador per år är stort. De leder sällan till dödsfall men orsakar lidande och kräver sjukvårdsresurser. För att minska antalet klämskador kan man arbeta med byggreglerna men också med kunskapsöverföring och produktutveckling inom branschen.

Byggherrar och projektörer har en nyckelroll vid utformning av byggnader och bostäder. Kommunen har ett tillsynsansvar över det som byggs med Plan- och bygglagen och Boverkets regler som grund men oavsett kommunens möjligheter att utöva sitt tillsynsansvar är det byggherrens ansvar att samhällskraven uppfylls. Därför är det viktigt med tydliga regler.

I bygglagstiftningen är det ytterst ovanligt med retroaktiva krav. Det äldre beståndet kan därför, med nuvarande ordning, bara påverkas med hjälp av byggregler i samband med större ändringar i byggnaden. I övrigt kan sådana förändringar bara genomföras på frivillig väg.

Till bostadsutformningen ska dessutom läggas alla produkter som finns i ett hem. Att reda ut vilka skador som orsakas av vilken produkt, eller byggnadsdel, är en av de viktigaste uppgifterna vid bearbetning av skadestatistiken.

Inom boendemiljön är många aktörer aktiva och mycket sker även på frivillig basis. Det finns därför stor anledning att agera myndighetssamverkande inom detta område.

2.2.2 Fritidsmiljön

Med fritidsmiljö avses i detta sammanhang främst allmänna platser, kommersiella lokaler och fri natur. Fritidsmiljön är per definition heterogen med så skilda platser som till exempel skogsmark, strandområden, anordnade badplatser, restauranger, lekplatser utanför bostadsområden, evenemangsområden och offentliga lokaler. Detta gör att många myndigheters olika sektorsansvar tangerar fritidsmiljön. Sådantillvida är alltså fritidsmiljön särskilt intressant i ett myndighetssamverkande sammanhang. Men eftersom idrottsskador lyfts ut i detta arbete och hanteras som en egen miljö, så genererar fritidsmiljön inte något särskilt stort antal skador bland barn och unga i jämförelse med vissa andra miljöer. Rådet för barnsäkerhet ser ändå tre specifika områden som bör granskas i samband med arbetet med den nationella planen.

Tillfälligt boende

Begreppet tillfälligt boende kan innefatta miljöer som till exempel hotell, lägergårdar, campingplatser eller boende i samband med festivaler och stora idrottstävlingar. Tillfälligt boende bör uppmärksammas ur barnsäkerhetssynpunkt, eftersom många barn och unga vistas i sådana boenden. Allvarliga olyckor är lyckligtvis sällsynta, men om de sker har de potential att få mycket svårartade följder. Frågor som borde tas upp för att förebygga skador i detta sammanhang är exempelvis brandrisk, utrymning och produkt-säkerhetsfrågor. Den handbok om hälsoskydd vid tillfälligt boende som Socialstyrelsen gav ut 2004 omfattar inte råd för att förebygga skador på grund av olyckor.

Drunkning

Bland barn i åldrarna 0 till och med 6 år är drunkning den vanligaste dödsorsaken till följd av olycka. Bland alla barn 0 till och med 17 år är drunkning sammantaget den näst vanligaste dödsorsaken efter trafikolyckor. Drunkningsolyckor kan till stor del förebyggas genom ökad medvetenhet hos vuxna om barns och ungas drunkningsrisker, ökad vattensäkerhet och simkunnighet, utbildning om livräddning, ökad säkerhetsinformation samt bra utrustning. Frågor om drunkning och livräddning saknar en nationell huvudman. I SOU 2003:127 *Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling* står att det huvudsakligen är Svenska Livräddningssällskapet, en frivilligorganisation, som arbetar med frågan på nationell nivå. Skolan har ett ansvar för att ge alla elever förutsättningar för att lära sig simma. Enligt kursplanen för ämnet idrott och hälsa ska alla elever i slutet av det femte skolåret ”ha god vattenvana, vara trygg i vatten, kunna simma 200 meter, varav 50 meter på rygg och hantera nödsituationer vid vatten”. Dessutom ska eleverna ”ha grundläggande kunskaper om bad-, båt- och isvett”. I slutet av det nionde skolåret ska eleverna ”kunna hantera nödsituationer i och vid vatten” samt ”ha kunskaper i livräddande första hjälp”. Problemet kan även kopplas till andra miljöer, som till exempel boendemiljön med drunkningsrisker för små barn i diken, dammar och åar och även med den ökande förekomsten av exempelvis pooler i trädgårdarna.

Lekplatser

Varje år skadas många barn på lekplatser. Frågan om tillsynen av lekplatser bör belysas närmare i den nationella planen. Det är viktigt att i detta sammanhang inte glömma bort perspektivet på barns *utveckling* (se avsnitt 1.2).

2.2.3 Idrottsmiljön

En väldigt hög andel av barns och ungdomars skador är en följd av olyckor inom idrottsmiljön. Skadornas genomsnittliga allvarlighetsgrad är relativt sett ganska låg. Ett undantag är dock olyckor inom ridsporten som ofta är allvarliga. Just ridsport är den idrottsutövning, näst fotboll, där flest flickor skadar sig. Olycks- och skadeförebyggande arbete inom idrottsmiljön gynnas särskilt av ett myndighetssamverkande angreppssätt. Problem kan beröra produktsäkerhetsfrågor, trafiklösningar, idrotten i skolan eller tillhandahållande av tjänster. I ett första läge bör områden där myndighetssamverkande åtgärder skulle förbättra olycks- och skadeutfallet identifieras. Särskilt bör könsskillnader bland idrottsskador belysas. Det behövs också metoder för att finna lämpliga exponeringsmått för att identifiera inte bara idrotter som drabbas av stort antal skador, utan också idrotter där risken per utövad tidsenhet är större än i andra.

2.2.4 Skolmiljön och arbetsmiljön

Det finns i detta sammanhang vissa svårigheter med gränsdragningar mellan skolmiljön och arbetsmiljön på grund av till exempel lagstiftningens utformning. De båda miljöerna presenteras därför här under samma rubrik.

Barn i förskola och fritidshem

Omkring 6000 barn uppsöker årligen en akutmottagning efter att ha skadat sig i ett familjedaghem, förskola eller fritidshem. Frågan om arbetsmiljölagen ska utvidgas till att inbegripa barn i förskola och fritidshem har nyligen utretts i SOU 2006:44 *Bättre arbetsmiljöregler I – samverkan, utbildning, avtal m.m.* Utredaren konstaterade att det råder brister i tillsynen över förskole- och fritidshemsbarnens hälsa och säkerhet, men ansåg vidare att den rätta vägen att ingripa mot de bristerna inte skulle vara att utvidga arbetsmiljölagen till att omfatta även barnen i förskolor och fritidshem. Kommunen utövar tillsynen av säkerheten inom dessa verksamheter. Mot bakgrund av det relativt stora antalet skadade barn och att området kan ses beröra flera sektorsmyndigheter så bör frågan prioriteras i den nationella planen. Vad som tidigare framkommit i SOU 2006:44 ska därvid beaktas.

Barn och unga i skola och arbete

Skolan är en miljö där barn och unga spenderar stor del av sin tid. Följaktligen sker också ett relativt stort antal olyckor inom denna miljö. Skolgården är den vanligaste olycksplatsen. Samtidigt ger skolan, till exempel genom elevskyddsombuden, eleverna verktyg och förståelse för det praktiska och teoretiska olycksförebyggande arbetet som kan användas i det vuxna livet och i arbetslivet.

Arbetsmiljöverkets rapport om skolans arbetsmiljö 2002 (2002:10) beskriver att elevskyddsombuden har en diffus roll, saknar full insyn i skolans arbetsmiljöarbete och därför har små möjligheter att påverka arbetsmiljöarbetet. Elevskyddsombuden har en svagare ställning i arbetsmiljöarbetet på en skola än vad arbetstagarnas skyddsombud har på andra arbetsplatser. De lämnas till exempel utanför, när arbetsgivaren och arbetstagarnas fackliga företrädare förhandlar om samverkan. Vidare saknar elevskyddsombuden både förslags- och beslutanderätt i skolans skyddskommitté.

Erfarenheter från Arbetsmiljöverkets inspektionsverksamhet tyder på vissa brister i kunskaper hos skolledning och kommuner om att arbetsmiljölagen gäller i skolan och även för eleverna.

Vid gymnasieskolornas yrkesinriktade program granskade Arbetsmiljöverket säkerheten och lärarnas arbetsmiljöuppgifter i skolan. Man undersökte också om eleverna förbereds för de risker som väntar dem inom yrkeslivet. Totalt gjordes närmare 350 skolbesök. Knappt hälften av de undersökta skolorna fullgjorde sina skyldigheter. Detta kan innebära att eleverna är dåligt utrustade för att göra rimliga riskbedömningar i arbetslivet, vilket kan leda till allvarliga olyckor. Av de skolor som ingick i undersökningen fick 60 procent krav på att förbättra arbetsmiljöarbetet.

Var tredje arbetsgivare slarvar med att ge sina unga anställda den introduktion de behöver för att arbeta säkert. Detta framgick under den Europeiska arbetsmiljöveckan i oktober 2006. Bristande arbetsmiljörutiner finns inom samtliga de branscher som kontrollerats: detaljhandeln, personlig assistans inom handikappomsorgen, snabbmatkedjor, fordonstillverkning och bilverkstäder.

2.2.5 Trafikmiljön

Inom trafikmiljön har de senaste åren omkring 40 barn omkommit årligen. Skador till följd av olyckor inom trafikmiljön ger också upphov till flest antal vård dygn. Att verka olycksförebyggande inom trafikmiljön är av högsta prioritet. I Sverige har dock arbetet med att minska de allvarliga olyckorna i trafiken pågått länge och framgångsrikt och kan i många sammanhang tjäna som goda exempel. I arbetet med den nationella planen bör de samverkande aktörerna utreda närmare vilka åtgärder som möjliggörs av den myndighetsgemensamma plattformen. Särskilt bör könsskillnader när det gäller barn och unga som skadas i trafikolyckor belysas. Inventering av sätt att finna lämpliga exponeringsmått för att kunna identifiera särskilda riskmiljöer bör ske.

Barnperspektivet behöver utvecklas och integreras inom många verksamhetsområden för att vägtransportsystemet ska ge barn och unga tillgång till säkra och utvecklande miljöer. Barn ska tillförsäkras bästa möjliga villkor när det gäller att förflytta sig och att resa säkert inom hela vägtransportsystemet, på samma villkor som andra samhällsmedlemmar, och utifrån sina behov och förutsättningar. Hinder för barn och unga att använda systemet ska undanröjas.

Frågor om samhällsplanering, trafik och miljö berör de flesta samhällssektorer. Även om den tekniska sektorn har ett huvudansvar för planeringen av den fysiska miljön är det angeläget att också skol-, social- och fritidssektorn medverkar i planeringen. Samverkan av planering för trafik-, bebyggelse- och markanvändning har mycket stor betydelse för att minska barnens transportbehov och exponering för biltrafik. Inom samhällsplaneringsarbetet är det mycket viktigt att beakta tillgängligheten till skolor och fritidsverksamheter. Tillgänglighet betyder i detta sammanhang barns och ungas möjligheter att, utifrån ålder och mognad, kunna nå dessa platser på ett praktiskt, säkert och självständigt sätt.

Korta avstånd och säkra gång- och cykelvägar mellan områdena där barnen bor och deras målpunkter gör att de själva kan ta sig fram i närsamhället. Att lekområden avskärmas av vägar medför stora risker, eftersom det kan leda till att barnen måste korsa trafikerade stråk.

Hälften av alla barn som omkommer i trafiken är bilpassagerare. Många barn som omkommer använder inte skyddsanordningar, eller använder dem på fel sätt. Undersökningar visar att många barn upplever problem i samband med skolskjutsning. De allvarligaste olyckorna i samband med skolskjuts är när barn ska korsa vägen vid av- eller påstigning. Av de barn som skadas som oskyddade trafikanter är de flesta cyklister. Utvecklingen visar att antalet skadade barn och unga på moped ökar. STRADA (Swedish TRaffic Accident Data Acquisition) visar att den mest olycksdrabbade årskullen är 15-åringar. Cirka tre fjärdedelar av alla 15-åringar som skadas allvarligt i trafiken gör det i samband med mopedåkning.

Det är mycket angeläget att öka användningen av skyddsutrustning som bilbälte, skyddsanordningar för barn i bil, cykel- och mopedhjälmar, reflexer med mera.

Tre områden framstår som viktiga för att utveckla arbetet med trafikfrågor i alla skolformer: för det första att bredda synen på kunskapsområdet trafik och koppla det till lärande för hållbar utveckling, för det andra att öka samverkan mellan aktörer som är aktiva i skolans arbete med trafikfrågor och för det tredje att tydliggöra kunskapsområdet trafik i skolans styrdokument.

2.2.6 Ej miljöspecifika problemområden

Statistik

Det klassificeringssystem som ligger till grund för såväl dödsorsaksregistret som patientregistret, ICD 10, medger kodning av plats (var skadan uppstod) och aktivitet (vad den skadade gjorde då skadan uppstod). Den information som vid registrering av skadan lämnas angående dessa två uppgifter är inte alltid tillförlitlig eller fullständig.

Utöver den rikstäckande informationen i patientregistret samlas mer fördjupad data om skador in från ett urval av sjukhus. Denna urvalsbaserade insamling har sin grund i ett samarbetsprojekt inom EU, European Home and Leisure Accident Surveillance System (EHLASS), numera benämnt Injury Data Base (IDB). Tidigare omfattade insamlingen endast hem- och fritidsolycksfall, men har de senaste åren ändrat inriktning och omfattar numera alla skadehändelser oavsett uppkomstsätt. I Sverige har det samlats information om alla skadehändelser sedan slutet av 1990-talet. De deltagande sjukhusens upptagningsområden täcker i dag ca 7 procent av landets befolkning. Inget av de rapporterade sjukhusen återfinns i storstadsområdena. För att bättre svara mot samhällsstrukturen och därmed bli någorlunda nationellt representativt bedömer rådet för barnsäkerhet att urvalet behöver byggas ut till att omfatta cirka 15 procent av landets befolkning och att något storstadssjukhus bör ingå.

Vägverkets informationssystem om skador och olyckor inom hela vägtransportsystemet STRADA (Swedish TRAffic Accident Data Acquisition) finns nu driftsatt i drygt 60 procent av akutsjukvården. I STRADA ges möjligheten att koordinatsätta platsen för skadan. Lokala skadeförebyggande program kan på så sätt tidigt upptäcka platser och miljöer där många skador inträffar och har därmed stora möjligheter att åtgärda dessa. För ett effektivt och systematiskt säkerhetsarbete är det angeläget att den här typen av information kan skapas i alla kommuner och för alla typer av skador och inte enbart för vägtrafikolyckor. I STRADA finns också ett mått på skadans svårighetsgrad enligt Abbreviated Injury Scale (AIS) och en sammanlagd skadegrad enligt Injury Severity Score (ISS). Vägverket arbetar även med att utveckla ett nytt hälsomått.

Forskning visar att sociala och ekonomiska bakgrundsfaktorer påverkar den risk barn löper för att råka ut för en olycka. En svårighet vid studier av socioekonomiska skillnader i barns skador ligger i att barns sociala position bestäms utifrån föräldrarnas position. Det finns därför behov av att underlätta framtida forskning och uppföljning genom en lättare hanterbar socioekonomisk koppling till föräldrars yrke, inkomst med mera, till exempel genom Statistiska Centralbyråns socioekonomiska indelning (SEI).

För att bestämma risker är ett exponeringsmått, till exempel resvanor, viktigt. Sådana mått saknas ofta när det gäller barn och unga. Sannolikt finns också andra bakgrundsfaktorer, till exempel olika funktionsnedsättningar, som påverkar risken att skadas genom olyckor och som idag är svåra att kartlägga annat än genom intervjuer vid akutmottagningar. Inte sällan är alkoholkonsumtion och droganvändning bakomliggande faktorer i samband med olyckor där barn blir skadade.

Som tidigare nämnts anser rådet att säkerhet och utveckling är varandras förutsättningar. En naturlig följd av detta är att undersöka om det finns något mått för att mäta barns utveckling i den betydelse som är aktuell för detta arbete, och att i så fall använda det.

Produktsäkerhet

Framtidens produkter kommer att vara mer komplexa och omfatta flera olika myndigheters tillsynsområden. I de fall sådana produkter vänder sig till barn, som till exempel i fråga om leksaker eller lekplatsutrustning, är det viktigt med ett fungerande samarbete mellan berörda myndigheter så att eventuella brister kan fångas upp och motarbetas snabbt och effektivt. Därför behövs en väl fungerande marknads kontroll på produktområdet och en mer aktiv insats på standardiseringsområdet. Idag prioriterar myndigheter marknads kontroll olika och det är ett problem att få en samsyn på hur detta ska kunna koordineras.

Standardiseringsarbetet

Ett problem för barnsäkerheten är att tillverkarna är i majoritet när standarder tas fram för barnprodukter och andra produkter som barn kommer i kontakt med. Detta är särskilt tydligt för mekaniska, fysikaliska och kemiska risker hos produkter. Brukarrepresentanterna är i underläge och blir ofta nedröstade när beslut tas om vilka krav som ska ställas på produkter som ska vara tillåtna på EU-marknaden. Information om vad man ska tänka på när man väljer produkter och hur man använder dem är viktig men det har visat sig mer effektivt att förebygga barnolycksfall genom att ändra på produkter och miljöer än på beteenden¹¹.

Det är i standarder som gränsvärden fastställs för kemikalier, tillåtna öppningar, längder och belastningsfall med mera. För att öka barnsäkerheten krävs ett mer aktivt deltagande från myndigheter och konsumentorganisationer i standardiseringsarbetet på europeisk nivå.

Skador från brand och rök

I jämförelse med övriga olyckstyper finns inte speciellt många personskador inom denna kategori. Dock är potentialen för omfattande olyckor och allvarlighetsgraden hög i of-fentliga miljöer där barn är själva eller där många samlas. Skador orsakade av rök och bränder är en betydande dödsorsak för barn och ungdomar. Området gynnas särskilt av myndighetssamverkande åtgärder där till exempel polisen, Räddningsverket, Skolverket och Boverket är viktiga aktörer. Mot bakgrund av allvarlighetsgraden, potentialen för omfattande olyckor och ovan nämnd myndighetsamverkan, bör problematiken behandlas i den nationella planen.

Lek och vistelse i farliga miljöer

Alltför ofta leker barn, eller vistas unga, i farliga miljöer som inte är avsedda för dem, till exempel vid banvallar och på byggarbetsplatser. Miljöerna kan uppfattas som spännande och lockande. Ofta är de tillgängliga i för hög grad. Tyvärr sker ibland olyckor i samband med detta. Inte sällan får sådana olyckor mycket allvarliga konsekvenser. I det fortsatta arbetet är det viktigt att analysera var dessa områden finns och vad som kan göras för att minska tillgängligheten till dem och göra dem mindre lockande för barn och unga.

---

11) MacKay M, Vincenten J, Brussoni M, Towner L. Child Safety Good Practice Guide: Good investments in unintentional child injury prevention and safety promotion. Amsterdam: European Child Safety Alliance, Eurosafe; 2006.

Barnsäkerhetsdelegationens sju återstående förslag

Barnsäkerhetsdelegationen lämnade i sitt slutbetänkande (SOU 2003:127 *Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling*) ett antal förslag till åtgärder. Regeringen har beslutat att överlämna sju av dessa förslag till Räddningsverket att hanteras inom dess samordnande roll (regeringssammanträde 2005-03-17 protokoll S2004/370/SK). Den fortsatta hanteringen av dessa kvarstående förslag blir, i den utsträckning det fortfarande är aktuellt, en naturlig uppgift att behandla i arbetet med den nationella planen.

3. Strategi för det fortsatta arbetet

Arbetet med att ta fram en myndighetsgemensam nationell plan för barnsäkerhetsarbetet startar i och med att detta inriktningsdokument antas av rådet för barnsäkerhet. Under 2008 ska den första planen vara färdig. Planen ska innehålla beskrivningar av konkreta åtgärder som syftar till att förbättra säkerheten för barn och unga. Åtgärderna utgår i den första planen från de prioriterade områden som tidigare beskrivits men utan att det hindrar att ytterligare prioriterade områden kan komma identifieras.

I rapporten *Child Safety Good Practice Guide*¹² (se avsnitt 1.3) anges sju breda tillvägagångssätt för förebyggande av barnolycksfall och främjande av barnsäkerhet. Dessa sju strategier kan i vissa delar, anpassat till nationellt sammanhang, utgöra ett praktiskt ramverk för fortsatt arbete:

- 1) Förändra miljön** – Barn är särskilt utsatta för skador eftersom de lever i en värld över vilken de har liten kontroll och som i stort är uppbyggd utifrån vuxnas behov. Att ändra miljön för att göra världen lite mer ”barn- eller föräldravänlig” är en accepterad metod för att minska riskerna.
- 2) Förändra produkter** – Många produkter har inneboende risker för barn eftersom de är konstruerade utifrån vuxnas behov. Att förändra produkten är ett mer passivt sätt att minska riskerna som en specifik produkt innebär än aktiv tillsyn av vuxna.
- 3) Lagstiftning, reglering och tillämpning** – Lagstiftning har visat sig vara det kraftfullaste verktyget när det gäller att förebygga skador. Lagstiftning är effektivast när den används i kombination med förändringar av produkter och miljö och tillsammans med utbildningsinsatser.
- 4) Främja bruket av säkerhetsutrustning** – Leder till att risken för skador minskar eller att konsekvensen minimeras i de fall då skada redan inträffat.
- 5) Hembesök i familjer med små barn** – Stödande hembesök är särskilt effektiva om informationen är åldersanpassad och om besöken kombineras med utdelning av gratis säkerhetsutrustning och med bredare kampanjer.
- 6) Samhällsbaserade åtgärder** – Detta omfattar en mängd olika strategier som t.ex. utbildning/beteendeförändring, förändring av miljö och lagstiftning, men med den huvudsakliga skillnaden att strategin fokuserar på samhället och inte på individen.
- 7) Utbildnings- och kunskapsutveckling** – Välformulerade och målgruppsanpassade program av detta slag kan vara effektiva; särskilt om de används i kombination med andra strategier som att förändra lagstiftning, miljö eller produkter.

Den kommande nationella planen som ska antas under 2008 ska leda till olika satsningar som syftar till ökad barnsäkerhet. För att dessa satsningar ska bli så framgångsrika som möjligt ska evidensbaserade metoder användas i största möjliga utsträckning. Dessa tankegångar utvecklas i den första delen av rapporten *Child Safety Good Practice Guide* som erbjuder ett stöd för hur man i praktiken ska kunna uppnå ett mer framgångsrikt olycksfallsförebyggande arbete. I skriften definieras även *God praxis*.

Den nationella planen ska revideras årligen. Då ska även kontroll av målpuppfyllelse ske. Det åligger Räddningsverket i sin samordnande roll, och i förlängningen rådet för barn-

---

12) MacKay M, Vincenten J, Brussoni M, Towner L. *Child Safety Good Practice Guide: Good investments in unintentional child injury prevention and safety promotion*. Amsterdam: European Child Safety Alliance, Eurosafe; 2006.

säkerhet, att säkerställa att så sker. Det konkreta arbetet med framtagandet av den första nationella planen ska utföras i den konstellation som rådet beslutar.

Den nationella planen ska innehålla beskrivningar av konkreta åtgärder och där ska också definieras de mål som ska uppnås. Det kan tyckas lockande att sätta upp tydliga effektmål för de konkreta åtgärderna. Mot bakgrund av att sådana effekter är mycket svåra och vanskliga att mäta, då sambandet mellan orsak och verkan många gånger är komplext, ska den nationella planen istället innehålla mål av verksamhetskaraktär. Om det under arbetets gång visar sig möjligt att med god säkerhet mäta vissa effekter, så kan emellertid även effektmål sättas upp. Men eftersom arbetet i möjligaste mån ska utföras med evidensbaserade metoder minskar behovet av att använda effektmål.

3.1 Samverkan med andra aktörer

Utifrån sitt samordningsansvar för barns och ungas säkerhet har Räddningsverket påbörjat en kunskapsuppbyggnad på barnsäkerhetsområdet. Kunskapsuppbyggnad görs bland annat i samverkan med andra myndigheter och organisationer, genom Räddningsverkets Nationella Centrum för lärande från olyckor (NCO) samt genom forskning i samarbete med universitet.

Räddningsverkets samordningsansvar innebär ett samarbete på nationell nivå, vilket sker i rådet för barnsäkerhet och i arbetsgruppen för barnsäkerhet. Som stöd i arbetet använder rådet en expertgrupp med väletablerade forskare i landet. Tanken är att expertgruppen ska vara ett stöd i frågor som rör säkerhet och utveckling för barn och unga. Utifrån sin erfarenhet och kunskap tillhandahåller expertgruppen en omvärldsbevakning såväl nationellt som internationellt, men kan också identifiera behov av ny kunskap eller ge stöd i att säkerställa att använda metoder är evidensbaserade med mera. I samband med att den nationella handlingsplanen för barns och ungas säkerhet börjar ta form, kommer samarbetet med expertgruppen att intensifieras. Då kommer också behovet av stöd och samarbetsformer att närmare preciseras.

För att uppnå ett effektivt resultat med barnsäkerhetsarbetet krävs samverkan med såväl regionala som lokala aktörer. En förutsättning för att barnsäkerhetsarbetet ska fortsätta att vara framgångsrikt är att de centrala myndigheterna tillsammans skapar goda förutsättningar för ett systematiskt tvärsektoriellt arbetssätt mellan de kommunala verksamheter som berörs av barnsäkerhetsarbetet. Detta medför att de åtgärder som föreslås i den nationella planen bör vara av sådan karaktär att de leder till att detta arbete förbättras. Samordningsvinster bör eftersträvas vad gäller nätverk och kanaler till berörda aktörer.

Det är också av vikt att prioriteringsgrunderna tydliggörs och kommuniceras till regionala och lokala aktörer. Det gäller även centrala myndigheters insatser inom de prioriterade områdena.

Vid framtagningen av den nationella planen bör en referensgrupp bildas med regionala och lokala aktörer. Finns nätverk och kanaler bör dessa utnyttjas. Rådet för barnsäkerhet bör också initiera en undersökning för att klargöra vilka behov och önskemål som finns på regional och lokal nivå. I detta sammanhang bör även ett arbete med att öka kunskapen om enskilda individers riskmedvetenhet ingå, liksom hur deras attityder och beteenden är i relation till olyckor. Dessa studier leder till att framtidens stöd blir effektivare.

En viktig utgångspunkt för fortsatt arbete är att gemensamma ansträngningar utgår ifrån problemområden som sträcker sig över flera sektorer, där ansvaret är oklart eller formellt ansvar saknas.

Räddningsverket har lanserat ett nytt område för barnsäkerhet på sin webbplats. Detta webbområde ska fortsatt utnyttjas i samordningen av barnsäkerhetsarbetet och tjäna som en plattform för stödet till samordningsrollen och till det myndighetsgemensamma arbetet.

Det är viktigt att de centrala myndigheternas olika stöd samordnas så att arbetet för regionala och lokala aktörer förenklas. Andra viktiga aktörer är de ideella organisationerna som utgör en viktig resurs inom det olycks- och skadeförebyggande området. Genom sitt arbete utgör de en samhällsresurs, som bör utnyttjas. De bedriver till exempel utbildningar så att enskilda individer själva får kunskap om hur de kan förebygga olyckor och hur de ska agera om en olycka inträffar. Samverkan bör situationsanpassas utifrån den nationella planen.

Om behov uppstår av samverkan med andra aktörer än de som förutsetts i detta dokument får det ske i den form och omfattning som behovet påkallar.

Ytterst syftar arbetet med inriktningsdokumentet och den nationella planen till att förbättra säkerheten för barn och unga. Det kommer därför att uppstå situationer där barns och ungas åsikter ska uttryckas och beaktas. Arbetet tar i det sammanhanget sitt avstamp i FN:s konvention om barnets rättigheter och vad som där stadgas i artikel 12. Rådet för barnsäkerhet har beslutat att direkt samverkan med barn och ungdomar kommer att ske situationsanpassat. I samband med arbetet med den nationella planen kommer barns och ungas åsikter att beaktas.

Sammanfattning

Som ett led i att ytterligare förbättra och effektivisera barnsäkerhetsarbetet gav regeringen år 2005 Räddningsverket ansvaret för att samordna arbetet för barns och ungas säkerhet, när det gäller att motverka olycksfall som leder till personskador samt att för samordningens skull bilda ett råd för barnsäkerhet. I detta råd ingår Arbetsmiljöverket, Banverket, Barnombuds-mannen, Boverket, Elsäkerhetsverket, Folkhälsoinstitutet, Konsumentverket, Rikspolis-styrelsen, Räddningsverket, Skolverket, SLU Movium, Socialstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting samt Vägverket. Rådet beslutade hösten 2006 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att ta fram en inriktning för ett myndighets-gemensamt barnsäkerhetsarbete.

Detta inriktningsdokument har tagits fram genom en gemensam arbetsinsats av de samverkande aktörerna. Det utgör en utgångspunkt för och beskriver grundförutsättningarna inför det kommande arbetet med att ta fram en gemensam *nationell plan* för barnsäkerhetsarbetet i Sverige. Syftet med inriktningsdokumentet är att skapa en gemensam plattform genom vilken en samsyn för det fortsatta arbetet kan nås. Arbetet har tagit sitt avstamp i FN:s konvention om barnets rättigheter och dess intentioner har satt ett tydligt avtryck i inriktningen. Detta har bland annat lett fram till den vision som antagits av rådet och som lyder: *Barn och unga ska fritt och säkert kunna leva och utvecklas*. Legitimitet och sammanhang har skänkts dokumentet genom kopplingar till internationella åtaganden.

En statistisk nulägesbeskrivning har utarbetats. Den presenteras här sammanfattningsvis i inriktningsdokumentet, medan den fullständiga beskrivningen återfinns i underlagsdokumentationen (SRV Dnr: 125-9210-2007).

Inriktningsdokumentet ger fem prioriteringsgrunder som kommer att användas då det i den nationella planen ska beslutas vilka åtgärder som ska utföras. Förutsättningarna för prioriteringsförfarandet är i nämnd ordning: 1) olycks- och skadebilden, 2) allvarlighetsgraden, 3) påverkansmöjligheter, 4) oklara ansvarsförhållanden eller avsaknad av ansvar och 5) myndighetssamverkan.

Utifrån ovanstående grunder för prioritering har ett antal exempel på problemområden identifierats som kan användas som utgångspunkt i arbetet med den nationella planen. Detta hindrar dock inte att nya problemområden identifieras under arbetets gång.

Rådet för barnsäkerhet har beslutat att det fortsatta arbetet ska bedrivas utifrån verksamhetsmål. Effektmål kan i dessa sammanhang vara mycket svåra att mäta och det kan vara mycket komplicerat eller rent av omöjligt att fastställa orsak och verkan. Eftersom det också beslutats att beskrivna åtgärder i möjligaste mån ska bedrivas med evidensbaserade metoder så minskar behovet av effektmål.

Inriktningsdokumentet beskriver även fortsatt samverkan med olika aktörer som forskningssfären, frivilligorganisationer, regionala och kommunala organ samt barnen själva.

Den kommande nationella planen ska innehålla beskrivningar av åtgärder som ytterst syftar till att minska skador till följd av olyckor bland barn 0 till och med 17 år. Den första nationella planen ska vara färdig under 2008. Planen ska revideras årligen och i samband med revideringen ska även uppföljning av måluppfyllelse ske. Inriktningsdokumentet ska i framtiden revideras vid behov, men minst med ett 4-årsintervall.

English summary

In accordance with a government assigned task the Swedish Rescue Services Agency (SRSA) plays a coordinating role in matters concerning child safety. However, all government agencies retain their own area-related responsibilities. As a consequence of this coordinating role the SRSA has been tasked to create, lead and administer a child safety council. This council consists of 14 different government agencies and organisations: The Association of Local Authorities and Regions, the Children's Ombudsman, the Consumer Agency, Movium – Centre for Public Space at the Swedish University of Agricultural Sciences, the National Agency for Education, the National Board of Health and Welfare, the National Board of Housing, Building and Planning, the National Electrical Safety Board, the National Institute of Public Health, the National Police Board, the National Rail Administration, the National Road Administration, the SRSA and the Work Environment Agency.

The council is a platform for information, exchanges of ideas, initiatives and the creation of a common aim and direction for child safety work. The council should be a network for current activities. During 2006 the council decided to appoint a working group to draw up this guidance document with the aim being to outline basic principles for a future joint national plan of action. An important aspect of the guidance document is that it establishes the work in the light of the UN Convention on the Rights of the Child. The completion of this guidance document signifies the commencement of work on creating a joint national action plan for child safety. The national action plan is expected to be completed during 2008.

The guidance document identifies five prerequisites for deciding priorities for specific measures. They are:

- 1) current statistical description of accidents and injuries among children,
- 2) degree of seriousness of certain types of injuries,
- 3) opportunities for making an impact,
- 4) unclear definition of areas of responsibility, and 5) cross-sector approaches.

Using the above mentioned prerequisites some priority areas have been identified as examples.

The joint national action plan will contain specific measures to be taken to reduce the number of injuries, caused by accidents, among children under the age of 18. Measures will be evaluated each year.

A starting point for the work with the national plan can be found in the project *Child Safety Action Plans* (CSAP) within the programme European Child Safety Alliance. CSAP outlines some basic principles for working with national action plans and they are briefly described here. Most importantly, the work with evidence based good practice. This guidance document also describes future liaison with regional and local entities as well as non governmental organisations and the scientific research community.

The Child Safety Council has accepted the following joint vision for future work: *Children and young people should be able to live and develop freely and safely.*

The statistics for accidents and injuries that formed the basic data for this work can be found in a separate document (SRV Dnr 125-9210-2007).

VÅR VISION:

”Barn och unga ska fritt och
säkert kunna leva och utvecklas”

RÅDET FÖR BARNSÄKERHET:

ARBETSMILJÖVERKET | BANVERKET | BARNOMBUDSMANNEN
BOVERKET | ELSÄKERHETSVERKET | FOLKHÄLSOINSTITUTET | KONSUMENTVERKET | RIKSPOLIS-
STYRELSEN | RÄDDNINGSVÄRKET | SKOLVERKET | SLU MOVIMUM | SOCIALSTYRELSEN
SVERIGES KOMMUNER OCH LANDSTING | VÄGVERKET